

**ПРОЕКТНА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ
ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ
КВАЛІФІКОВАНИХ КАДРІВ**

Гриценко Інна Антонівна,

кандидат педагогічних наук, доцент,

старший науковий співробітник лабораторії професійної кар'єри

Інституту професійно-технічної освіти НАПН України

У статті досліджено проблему проектної діяльності як засобу розвитку підприємницької компетентності майбутніх кваліфікованих кадрів. Доведено доцільність впровадження проектної технології у навчально-виховний процес закладів професійної (професійно-технічної) освіти. Проаналізовано відмінності понять компетенції і компетентності, визначення підприємницької компетенції як «духу ініціативи і підприємливості», а також якості та навички, які повинні входити до складу компетенції підприємця з позиції європейських вчених.

Ключові слова: проектна діяльність, проектна технологія, майбутні кваліфіковані кадри, підприємницька компетентність, заклади професійної (професійно-технічної) освіти.

Постановка проблеми. Відповідно до Національної доктрини розвитку освіти України у ХХІ ст. основною метою державної політики в галузі освіти є створення умов для розвитку особистості та творчої самореалізації кожного громадянина України, для виховання покоління людей, здатних ефективно працювати й навчатися протягом життя, орієнтуватися в безперервному потоці інформації. Інноваційні перетворення в економіці країни висунули перед роботодавцями вимоги до підвищення рівня кваліфікації працівників, їх професійної компетентності, навичок у професійній діяльності. Рівень розвитку сучасного виробництва в зв'язку з упровадженням інноваційних технологій і реалізацією високотехнологічних

міжнародних проектів, участю фахівців в розробці і обслуговуванні сучасного обладнання вимагає забезпечення системи економічних і професійних відносин фахівцями, які вільно орієнтуються в ринкових механізмах, вміють застосовувати свої здібності в професійній діяльності [3, с.3].

Питання інноваційних перетворень виходить з вимог подолання протиріч між необхідністю розвитку аспектів організації навчально-виховного процесу в закладах професійної (професійно-технічної) освіти через посилення ролі проектної діяльності як засобу реалізації пошукового методу навчання і як засобу розвитку підприємницької компетентності майбутніх кваліфікованих кадрів в умовах нового навчального середовища і недостатнім використанням всіх педагогічних можливостей (педагогічної майстерності) для їх здійснення.

Аналіз досліджень і публікацій. Особливо актуальним постає питання визначення механізму розробки змісту освіти, оскільки передача життєвого та професійного досвіду людства від покоління поколінню у всякий час залишається відкритим і вимагає переосмислення.

Вимоги, принципи, фактори, критерії відбору змісту освіти викладені в наукових дослідженнях Ю. Бабанським, С. Батишевим, Н. Волковою, В. Вороновим, В. Гинецинським, В. Давидовим, Г. Ільїною, О. Железняковою, Н. Мойсеюк, В. Мултановським, Н. Нікітіною, М. Петуховим, О. Радугіним, П. Філоновим, М. Фіцулою та ін.

Вагомі напрацювання у вивченні індивідуальних особливостей, творчих здібностей особистості, пізнавального інтересу, самостійного отримання знань через постановку пізнавальних задач мають такі вчені-педагоги як В. Бондар, Н. Ничкало, В. Паламарчук, В. Радкевич, Т. Решетова, О. Савченко, М. Скаткин, Т. Шамова, Г. Щукіна та ін.

Питаннями особистісно орієнтованого та діяльнісного підходів до навчання та виховання викладені в наукових дослідженнях І. Бех, В. Білоусова, Є. Бондаревської, О. Вишневського, Я. Гальперіна,

Г. Дорофєєва, О. Дубасенюк, О. Коберника, О. Савченко, Л. Петерсона, Г. Щедровицького.

Розроблення теоретико-методологічних основ упровадження компетентнісного підходу викладені в наукових дослідженнях І. Агапова, С. Бондар, В. Болотова, І. Єрмакова, І. Зимньої, О. Овчарук, О. Пометун, О. Савченко, В. Серікова, С. Трубачова, І. Родигіна, Г. Фрейман, А. Хуторського, В. Циба, С. Шишова та ін.

Дослідження в області проектної діяльності, викладені в наукових дослідженнях А. Асмолова, І. Богданова, В. Буркова, Л. Ващенко, В. Гузеєва, В. Давидова, А. Джуринського, Я. Дітріх, Д. Дьюї, Е. Заїр-Бек, Ю. Зінченко, О. Землянської, О. Коберник, С. Кримського, Н. Масюкової, В. Моляко, В. Монахова, Н. Нечаєва, О. Новикова, Є. Полат, Г. Селевко, І. Чечель та ін.

Оволодіння майбутніми кваліфікованими кадрами методами проектної діяльності в навчально-виховному процесі в закладах професійної (професійно-технічної) освіти сприятиме якісному розвитку їх як професійно компетентних фахівців в умовах інноваційного навчально-виховного середовища, якщо:

- організація та отримання професійної підготовки буде пов'язане з сучасними вимогами до підприємницької компетентності та змісту професійно-практичної діяльності на основі сучасних державних стандартів професійно-технічної освіти;

- проектна діяльність як засіб адаптації до професійної діяльності, в умовах інноваційного навчально-виховного середовища, вибір і зміст проблем, що вирішуються в процесі проектної діяльності майбутніми кваліфікованими кадрами, носять випереджувальний характер, передбачають практичну проектну участь в частково-пошуковій роботі з професійною спрямованістю і сприяють придбанню майбутніми кваліфікованими кадрами початкового досвіду професійно-практичної діяльності.

Наш практичний досвід показує, що проектна діяльність як засіб реалізації частково-пошукового методу навчання є не тільки професійно

орієнтованим видом навчально-виховної діяльності для майбутніх кваліфікованих кадрів закладів професійної (професійно-технічної) освіти, але так само є засобом розвитку їх соціально-значущих якостей особистості, підвищує якість професійної навченості й соціальної значущості.

Нині українська педагогіка має багато різних підходів, які є основними в навчально-виховному процесі ЗП(ПТ)О. Повсякденні і давно знайомі – особистісно орієнтований, діяльнісний, системний, традиційний, культурологічний, аксіологічний підходи і нові, які прийшли в науковий обіг відносно недавно – компетентнісний, контекстний, ситуаційний, інформаційний, поліпарадигмальний, ергономічний та інші.

Радикальні соціально-економічні перетворення викликали необхідність кардинальних змін в системі освіти взагалі і в системі професійної освіти, зокрема. Це зумовило процес модернізації системи професійної освіти і призвело до реорганізації системи підготовки фахівців вищої кваліфікації.

Компетентнісний підхід у професійній освіті є об'єктивним явищем в моделюванні навчально-виховного процесу, як реакція всієї системи освіти на зміни соціально-економічних умов у зв'язку з переходом на ринкові відносини.

Поява компетентнісного підходу мала передумови як соціально-економічні так і педагогічні. У практиці ЗП(ПТ)О вже давно відзначено значне розходження між якістю професійно-практичної, професійно-теоретичної підготовки фахівців навчальними закладами професійної освіти і вимогами реального виробництва. Причому в ЗП(ПТ)О навчально-виховний процес орієнтований на реальну професійно-практичну діяльність за рахунок великого обсягу часу, відведеного на практичне навчання в режимі реального виробництва. Проаналізувавши численні публікації та наукові дослідження з проблем реалізації компетентнісного підходу в професійній освіті, можна стверджувати, що компетентність є інтегративною якістю особистості, яка об'єднує в собі інтелектуальні, моральні, соціальні, естетичні аспекти знань.

Професійну компетентність з цих позицій можна розглядати як професійно-особистісну, соціально-значиму якісну характеристику фахівця, який вміє використовувати знання, вміння і практичний досвід не тільки для реалізації себе у професійній діяльності, а й усвідомлює професійну і соціальну значимість і моральну усвідомленість своєї діяльності; як цілісну систему сукупності знань, умінь, навичок і практичного досвіду, необхідних для успішної професійної діяльності. До професійної компетентності відноситься і підприємницька компетентність. Давайте з'ясуємо, що таке підприємницька компетентність.

Під феноменом «**підприємницька компетентність**» у практичній психології розуміють особисту та ділову якість, майстерність, здібність, модель поведінки, володіння якими допомагає успішно вирішувати певні бізнес-завдання і добиватися високих результатів у підприємницькій діяльності [1, с. 16].

У робочій програмі Європейської комісії визначено ключові (базові, життєві, міжпредметні, транспредметні) компетентності для життя, зокрема підприємницька компетентність передбачає реалізацію здатності в учнів:

- співвідносити власні економічні інтереси й потреби з наявними ресурсами, інтересами і потребами інших людей та суспільства;
- організовувати власну трудову та підприємницьку діяльність і роботу колективу, орієнтуватися в нормах і етиці трудових відносин;
- аналізувати й оцінювати власні професійні можливості, здібності та співвідносити їх з потребами ринку праці;
- складати, здійснювати й оцінювати плани підприємницької діяльності та особисті бізнес-проекти;
- презентувати й поширювати інформацію про результати власної економічної діяльності та діяльності колективу [5].

17 січня 2018 року схвалено оновлену редакцію ключових компетентностей для навчання впродовж життя – рекомендація 2018/0008 (NLE) Європейського Парламенту та Ради (ЄС). Основні знання, вміння,

навички та ставлення, пов'язані з підприємницькою компетентністю згідно ключових компетентностей для навчання протягом життя визначених Європейським Союзом (dystosvita.blogspot.com/2018/01/2018.html?m=1):

- знання того, що існують різні контексти і можливості для перетворення ідей в особисту, соціальну та професійну діяльність, а також розуміння підходів до планування та управління проектами;

- підприємливість потребує розуміння економічних та соціальних можливостей і викликів, з якими стикається роботодавець, організація чи суспільство. Необхідно знати етичні принципи й усвідомлювати свої сильні та слабкі сторони;

- підприємницькі навички засновані на креативності, що включає уяву, стратегічне мислення, вирішення проблем, а також критичний аналіз творчих процесів та інновацій;

- важливою є здатність приймати фінансові рішення стосовно цінності та вартості, ефективно спілкуватися та вести переговори з іншими, справлятися з невизначеністю, неоднозначністю та ризиком як невід'ємними частинами прийняття обґрунтованих рішень;

- ставленнями, що характеризують підприємливість, є: почуття ініціативи, активності, пошуку, сміливості та наполегливості у досягненні мети. Це також бажання мотивувати інших і цінувати свої ідеї, співпереживати і піклуватися про людей та світ, а також приймати відповідальність за етичність дій протягом усього процесу.

Розглянемо й інші підходи. Згідно енциклопедії практичної психології «Психологіс» **підприємницькими компетенціями** вважаються: стійкість до навантажень; висока особиста відповідальність; вміння продавати; схильність домовлятися; уміння налагоджувати зв'язки; готовність ризикувати; здатність діяти в умовах невизначеності. Кількість пунктів може змінюватись в залежності від кількості і складності завдань, які належить вирішити [6].

Підприємництво є рушійною силою і економіки, і суспільства. Навчання підприємству сприяє формуванню підприємницького мислення в

суспільстві, а також створення нових підприємств і більш ефективному використанню творчого потенціалу та існуючих знань і умінь. У цьому сенсі навчання підприємництву стає пріоритетом політики Європейського союзу, а також країн, що йдуть напрямом інноваційного розвитку в контексті сучасного навчання і освіти.

Відомий теоретик в царині підприємницької освіти і лауреат Всесвітньої премії за внесок у дослідження підприємництва Бенгт Йоханніссон (Bengt Johannisson) виокремив п'ять підприємницьких компетенцій. На його думку, необхідно: розуміти, навіщо людина цим хоче зайнятися («знати, навіщо»); вміти цим займатися («знати, як»); розуміти, з ким важливо взаємодіяти, щоб бізнес був успішним («знати, хто»); мати гарну інтуїцію, тобто відчувати, коли потрібно запустити свій бізнес («знати, коли»); і, нарешті, мати знання з теми бізнесу («знати, що») [9].

У своїх рекомендаціях Європейський парламент запропонував масштабну характеристику «підприємливого учня». Учень, який пройшов навчання підприємництву, має: 1. Уміти бачити можливості для діяльності і, добре знати інфраструктуру, кон'юнктуру і ринок праці; 2. Дотримуватися етичних принципів підприємств і підприємців; 3. Планувати, організовувати, керувати, вести за собою, делегувати, аналізувати, інформувати, оцінювати і вести облік; 4. Презентувати організацію і вести перемовини; 5. Самостійно працювати і працювати у колективі; 6. Оцінювати ситуацію, визначати сильні і слабкі сторони, ризикувати; 7. Брати ініціативу на себе, діяти на випередження, бути самостійним і інноваційним в особистому та суспільному житті, а також на роботі; 8. Мотивувати інших і бути мотивованим і рішучим у досягненні цілей [8].

Проектна діяльність є невід'ємним компонентом компетентної парадигми професійної освіти, яка ґрунтується на понятті «професійна діяльність», формує в учнівській молоді набір певних компетенцій, як загальнокультурних, так і професійних (підприємницьких) для певного виду професійної діяльності. Можна говорити про компетентний підхід як провідної стратегії професійно-практичної підготовки фахівців нового

покоління. Ця стратегія зумовила значущість проектної діяльності як засобу реалізації частково-пошукового методу навчання під час формування не тільки професійних знань, умінь, навичок, професійного досвіду і особистісних якостей учнівської молоді ЗП(ПТ)О, а й професійних (підприємницьких) компетенцій, необхідних їм як майбутнім фахівцям у професійно-практичній діяльності [3, с. 8].

Проектна діяльність учнівської молоді – це навчально-пізнавальна, творча або ігрова діяльність, результатом якої є вирішення будь-якої проблеми, яке представлене у вигляді його докладної розповіді (проекту). Проект – це детально описаний прообраз майбутнього об'єкта або способу діяльності.

На думку вітчизняної вченої Косович Ольги у рамках проектної технології найбільш ефективними прийомами є: критичне обговорення наукових і публіцистичних статей; рецензування своїх і чужих творчих робіт; створення проектів аналітичного характеру з виявленням та порівнянням різних поглядів на проблему; розв'язання логічних задач, що ґрунтуються на застосуванні критики та самокритики; обговорення помилок, яких допустились учні при розв'язанні проблем у дискусіях під час презентації проекту; формування вмінь аргументовано спростовувати висунуті помилкові гіпотези під час проведення роботи над проектом; організація та проведення дискусій, як форми презентації проекту, з будь-яких актуальних проблем сучасності з подальшим критичним аналізом їхнього перебігу [4, с. 77].

Проектна технологія в реалізації компетентнісного підходу це наукове проектування і відтворення педагогічних дій (майстерності) педагогічних працівників ЗП(ПТ)О, спрямованих на формування і розвиток методами проектної діяльності компетенцій в учнівської молоді і, як наслідок, його професійної (підприємницької) компетентності.

Засобами реалізації навчального проекту (проектної діяльності) можуть бути: спільна творча діяльність учнівської молоді та педагогічних працівників, де учень і викладач, майстер виробничого навчання –

рівноправні партнери, помічники та консультанти; активна розумова діяльність; створення реальних навчальних і соціальних ситуацій, в рамках яких учні досліджують, проблематизують, аналізують, організують власну діяльність з досягнення поставлених завдань.

При цьому педагогічний працівник ЗП(ПТ)О з «носія інформації» стає проектувальником навчальних професійних ситуацій в рамках дослідницьких технологій (дослідницької, проблемної, проектної тощо). Тому головними засобами в навчальному проекті стають здатність і вміння як педагога, так і учня правильно ставити мету, виявляти істотну проблему і визначати чіткі завдання з досягнення необхідного результату в реальних або імітованих реальну обстановку ситуаціях.

Як показує власний практичний досвід, технологічна послідовність організації педагогічним працівником ЗП(ПТ)О проектної діяльності в реалізації компетентнісного підходу має включати в собі певні конструктивні дії:

- визначення набору підприємницьких компетенцій, зумовлених певними критеріями, засвоєваних учнем під час розробки і виконання навчального проекту з предмету (дисципліни);

- вибір раціональної структури навчального проекту та визначення його композиційної структури;

- педагогічні дії (майстерність) вибору найбільш раціональних видів засвоєння нового навчального матеріалу та компетенцій під час планування роботи учня при виконанні навчального проекту;

- визначення критеріїв засвоєння підприємницьких компетенцій під час навчального проектування;

- встановлення можливих труднощів під час виконання навчального проекту з оптимальними способами вирішення цих труднощів.

Сфера освіти регулює розвиток суспільства і особистості. Вимоги до особистісних і професійних якостей випускника, формування гармонійно розвинених професіоналів-фахівців визначає його успішність в подальшому

працевлаштуванні та цінність на ринку праці. Розробка нових методів, засобів, форм навчання і виховання особистості на різних щаблях освіти є пріоритетним напрямом у педагогічній діяльності. Цілісність освітнього процесу у професійній школі дозволяє розвивати необхідні якості особистості і формувати компетенції учнівської молоді у ЗП(ПТ)О.

Проектна діяльність передбачає поєднання двох видів діяльності: проектної та дослідницької. При цьому дані види діяльності мають відмінності, які в першу чергу пов'язані з метою і кінцевим результатом. Основною метою проектної діяльності є реалізація концепції – провідного задуму проекту. Концепція визначає стратегію дій і є комплексом поглядів, явищ, пов'язаних між собою і впливають один з іншого. Дослідницька діяльність – інтелектуальна діяльність, спрямована на отримання нових знань, з'ясування сутності явища, істини, відкриття нових закономірностей, понять, законів, теорій для вирішення різних проблем (технологічних, інженерних, соціальних, гуманітарних тощо) [7]. За результатами дослідницької діяльності ми отримуємо сукупність нових ідей, нове наукове знання, яке створює основу для наукових розробок. Чим вище науковість зроблених висновків і узагальнень, тим вірогідніше і ефективніше отримані результати. Результатом проектної діяльності є будь-які продукти, процеси, послуги, стандарти, програмне забезпечення, а також компетенції (особистісні, інформаційно-комунікаційні, комунікативні, а також підприємницькі).

Участь учнівської молоді в проектній дослідницькій діяльності дозволяють сформувати в учнів активну і самостійну позицію в навчанні, готовність до саморозвитку. Уміння здійснювати пошук і аналіз інформації, необхідної для вирішення поставлених завдань; використання інформаційно-комунікаційних технологій, здатність працювати в глобальних комп'ютерних мережах; здатність працювати в колективі, толерантно сприймаючи соціальні, етнічні, конфесійні та культурні відмінності; ставити перед собою цілі і приймати на себе відповідальність за результат виконання завдань, спрямована на формування загальнокультурних компетенцій. Робота на благо

суспільства і держави, здатність поважати честь і гідність особистості формує загальнопрофесійні компетенції. Вміння, пов'язані з досвідом професійного вирішення завдань і їх застосування на практиці, направлено на формування професійних компетенцій [2].

Більш детальних розвідок з даної проблеми потребує вивчення результатів ефективності навчально-виховного процесу під час використання мультимедійного обладнання, використання тренажерів-імітаторів виробничих процесів при організації практичних занять з проектування; розгляд можливостей вдосконалення методичного забезпечення організації навчального проектування шляхом створення нових навчальних посібників, навчальних програм, тренажерів для імітації професійної діяльності в режимі реального виробництва, обґрунтування і застосування технологій, які гарантують вихід на професійний розвиток і саморозвиток.

Список використаних джерел:

1. Білова Ю. А. Поняття та структура підприємницької компетентності майбутніх фахівців економічного профілю / Ю. А. Білова // Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти. - 2013. - Вип. 7. - С. 15-17. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ozfm_2013_7_7

2. Закирова Т.И. Проектная деятельность студентов как метод формирования компетенций студентов ВУЗов // Современные проблемы науки и образования. – 2017. – № 5.; URL: <http://www.science-education.ru/ru/article/view?id=27080>

3. Корякина И.В. Проектная деятельность как средство формирования профессиональной компетентности студента среднего профессионального образования в условиях новой образовательной среды: автореф. дисс. ... на соиск. учен. степ. канд. пед. наук; спец. 13.00.08 «Теория и методика профессионального образования» / Корякина Ирина Викторовна.- Москва, 2013. – 26 с.

4. Косович О.В. Проектна діяльність як одна з форм інноваційних методичних технологій навчання / О.В. Косович // Науковий вісник Ужгородського національного університету. – Серія «Педагогіка, соціальна робота». – Вип. 22.– С. 76-78 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib>.

5. Офіційний сайт Європейської Комісії. URL: https://ec.europa.eu/commission/index_en.

6. Підприємницька компетенція // Психологіс енциклопедія практичної психології.
– Режим доступу: http://psychologis.com.ua/predprinimatelskaya_kompetenciya.htm

7. Чем исследовательская деятельность отличается от проектной деятельности?
[Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://nsportal.ru/blog/shkola/obshcheshkolnaya-tematika/all/2012/01/07/chem-issledovatel'skaya-deyatel'no>.

8. European Parliament and the Council. (2008). Recommendation of the European Parliament and of the Council of 23 April 2008 on the establishment of the European Qualifications Framework for lifelong learning (2008/C 111/01).

9. Johannisson B. (1991). University training for entrepreneurship: Swedish approaches
Entrepreneurship & Regional Development: An International Journal.3, 67-82.

Gritsenok Inna. PROJECT ACTIVITY AS A MEANS OF DEVELOPMENT OF ENTREPRENEURSHIP COMPETENCE OF FUTURE QUALIFIED PERSONNEL

Annotation. The article examines the problem of project activities as a means of developing entrepreneurial competence of future qualified personnel. The expediency of introducing project technology into the educational process of vocational (vocational) educational institutions has been proved. Analyzed the differences in the concepts of competence and competence, the definition of entrepreneurial competence as “the spirit of initiative and enterprise”, as well as the qualities and skills that should be part of the competence of the entrepreneur from the position of European scientists.

Key words: project activity, project technology, future qualified personnel, entrepreneurial competence, vocational (vocational) education institutions.